

NEKROLÓG

Käfer István emlékére* (1925–2024). Käfer István tanár úr, a szlovák–magyar kapcsolatok nemzetközileg elismert kutatója, 2024. augusztus 5-én, kilencvenedik életévében elhunyt. Bölcsész körökben a „szlovakológia” tudományágról legtöbbünknek azonnal Käfer István jut eszünkbe, aki mindent megtett azért, hogy a szlovák nép magyarhoni kulturális örökségét mi, magyarok nemcsak közelinek, de egyenesen magunkénak érezzük.

Käfer tanár úr 1935. június 3-án született Budapesten. Gyerekkorát részben Érsekújváron töltötte. Itt ismerkedett meg a szlovák nyelv alapjaival, ugyanakkor megtapasztalta a háború utáni Csehszlovákiában – még az iskolás gyerekek körében is – uralkodó magyarelles hangulatot. A család később visszaköltözött Budapestre. Käfer tanár úr nagyszerű pályája egy kényszerű döntés következménye volt. Nem készült szlavisztikai pályára, eredetileg magyar–latin szakra jelentkezett, de a felvételi beszélgetésen polgári származása miatt elutasították. Helyette felajánlották neki, hogy (érsekújvári éveire tekintettel) megkezdheti egyetemi tanulmányait magyar–szlovák szakon. Azzal a lelkesedéssel vetette bele magát szlovakológiai tanulmányaiba, amely haláláig jellemezte. Nemcsak a nyelvet sajátította el magas szinten, hanem már ekkor összegyűjtötte a régi szövegek tanulmányozása alapján azokat a tapasztalatokat is, amelyek később alakították szemléletmódját. Felfedezte, hogy a szlovákok maguk is alig ismerik múltjuk „Hungarus” gyökereit, hiszen a korabeli politika a csehekkel való egységet hangsúlyozta, a magyarokat pedig mint az ősi csehszlovák nép összetartozását megtörő, a szlovákokat elnyomó népet mutatta be.

Első munkahelye a budapesti szlovák nemzetiségi gimnázium volt, majd a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karán megpályázta és elnyerte a magyar nyelvi lektori helyet. Később az ELTE Egyetemi Könyvtárában és az ELTE BTK Szlovák Tanszékén dolgozott. A rendszerváltás után lehetősége nyílt önálló szlovák tanszék szervezésére az akkor alapított Pázmány Péter Katolikus Egyetemen.¹ A szlovakológiai képzés 1992-ben indult, és a Szlavisztika–Közép-Európa Intézet Käfer István vezetése alatt idővel cseh és lengyel tanszékkel is kiegészült. Käfer István javaslatára alapította meg Erdő Péter bíboros, nagyrészt az intézet oktatóinak részvételével, a Szent Adalbert Kelet- és Közép-Európa Kutatócsoportot, a Szent Adalbert Közép- és Kelet-Európa Kutatásokért Alapítvány elődjét, amelynek Käfer tanár úr haláláig vezetője, illetve az alapítvány kuratóriumi elnöke volt. A Szlavisztika–Közép-Európa Intézet általa indított *Pons Strigoniensis* című kiadványsorozatában összesen 20 kötet jelent meg, két kategóriára bontva: *Fontes* és *Studia*, magyar,

* Käfer István tanár úrról korábban az Országos Széchényi Könyvtár honlapján jelentettem meg egy rövid búcsúzatot: Kovács Eszter, *Búcsú Käfer Istvántól* <https://www.oszk.hu/hirek/bucsu-kafer-istvantol> (letöltve: 2024. november 11.). Jelen írás ennek kibővített változata.

¹ Az intézet alapításáról ld. MARÓTH Miklós, *Köszöntő = A Duna vallomása, Tanulmányok Käfer István hetvenedik születésnapjára*, Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, 2006, 9–11. Ugyanitt megtalálható *Käfer István műveinek bibliográfiája* (összeállította Dudás Anikó) 521–531.

cseh és szlovák nyelveken. Jelenleg már csak a lengyel tanszék működik, de az általa képviselt szellemiséget továbbvitték egykori tanítványai. Otthonában külön könyvespolcot tartott fenn azon kiadványok, könyvek számára, amelyeket tanítványai írtak. Úgy emlegette, a „tanítványok polca”. Nyugdíjazása után még évekig dolgozott a szegedi Gál Ferenc Hittudományi Főiskolán. Kutatásait haláláig folytatta, aktív tagja volt a *Magyar Sion* egyházi tudományos folyóirat szerkesztőségének, és részt vett a Surján László alapította Charta XXI Egyesület munkájában is.

Miben hozott újat Käfer István életműve? Természetesen nagyon fontosak az általa feltárt források, adatok, összefüggések, de az igazi különlegességet az a szemléletmód jelentette, ahogy a szlovakológiát művelte. Gyakran hangsúlyozta, hogy a magyarországi szlovakológia nem egy másik nép kultúráját kutatja, hanem saját örökségét, hiszen közös múltunk közös örökséget is jelent. Legjelentősebb publikációi a kora újkori közép-európai művelődéstörténet témaköréből valók, de tudományos érdeklődése kiterjedt a szlovák–magyar irodalmi kapcsolatok minden szegmensére, a kezdetektől napjainkig.

Felismerte, hogy a két nép közötti feszültségek, feldolgozatlan történelmi traumák, gyakran a politika által is táplált tévhitek és előítéletek miatt a tudományos megközelítés mellett a lélektani háttérrel is törődni kell, mert sem az ádáz ellenségeskedés, sem a megalkuvás nem visz közelebb egymáshoz. Alapvető meggyőződése volt, hogy jelenlegi tapasztalatainkat, történelmi sebeinket nem lehet visszavetíteni a régebbi korokba. A régi szlovák irodalmi alkotások, kurucnóták, népdalok elemzése közben rávilágított arra, hogy a régi korokban a szlovákság története, kultúrája, fájdalmi és sikerei szorosan összeforrtak a magyarokéval. Együtt szenvedték végig a török hódítás időszakát, szlovák és magyar versek egyaránt siratták az elveszett Budát, buzdították a törökök elleni küzdelemre, szlovák és magyar lelkészek ugyanúgy élték meg a „protestánsok gyászévtizedét”, és a szlovák és a magyar katonák együtt harcoltak Rákóczi zászói alatt Magyarország szabadságáért. Ugyanígy nem lehet a mai országhatárok között gondolkodni. Nincs középkori, kora újkori vagy reformkori Csehszlovákia, Szlovákia, de nincs Felvidék sem, amennyiben ezen a kifejezésen a mai Szlovákia területét értjük. Helyette egységes Magyar Királyság és magyarországi „Hungarus” kultúra van. Velünk, magyarokkal elfogadtatta, hogy Magyarország nemcsak a miénk volt, a szlovákok felé pedig azt közvetítette, hogy nem egy ezer éven át elnyomott nép voltak, hanem a magyarokhoz és a többi itt élő néphez hasonlóan a közös Magyarhon fiai. Mindkét félnek azt hangsúlyozta, hogy osztozkodás helyett fogadjuk el, hogy közös örökösei vagyunk a rendkívül gazdag magyarhoni kultúrának, amelyben az együtt élő szlovák és magyar nép hagyományai annyira összekapcsolódtak, hogy Käfer tanár úr tudatosan nem szlovák–magyar kapcsolatokról, hanem szimbioziszról beszélt. Saját tudományterületét hungaroszlovakológiának nevezte, hiszen alapvető elve volt, hogy a régi szlovák irodalom vizsgálata kizárólag eredeti, magyarországi „Hungarus” környezetében lehetséges. Ez különösen formabontó volt a kommunizmus évtizedeiben, amikor a cseh és szlovák összetartozás bizonygatása volt a politika által támogatott irány.

Ugyanakkor fontosnak tartotta a magyar szempontú bohemisztikai kutatásokat is, hiszen a szlovákság kulturális közvetítő szerepet töltött be a két teljesen különböző nyelvű cseh és magyar nép között. Gyakran hallottuk tőle a „cseh–szlovák–magyar háromszög” kifejezést, és minél nagyobb előrelépések történnek a régi szlovák irodalmi örökség feltárása terén, annál inkább látható, hogy a magyarországi „Hungarus” beágyazódás mellett a cseh hatást is folyamatosan vizsgálni kell. Ez azonban külső hatás, míg nekünk magyaroknak a szlovákokkal közös történelmünk van.

Folyamatosan dolgozott új, tudományosan megalapozott, hungaroszlovakológiai terminológia kialakításán. Erről két konferenciát is szervezett Esztergomban magyar és szlovák szakemberek részvételével.²

² *Magyar-szlovák terminológiai kérdések, A 2006. június 8-án és december 1-jén Esztergomban rendezett nemzetközi konferenciák anyaga / Maďarsko-slovenské terminologické otázky. Materiály*

A jelenkori párbeszédhez elengedhetetlennek tartotta a tudományos alapokat, a kölcsönös tiszteletet és a szeretetteljes, de nem megalkuvó hozzáállást. Mélyen vallásos emberként gyakran hangsúlyozta, hogy a magyar és a szlovák nép számára is fontos keresztény gyökerek olyan alapot jelentenek köztünk, amelyre ma is építhetünk. Munkásságának meghatározó eredménye volt a magyar, majd a szlovák katolikus püspöki konferencia által kiadott két testvéri levél a kiengesztelődésről és az együttműködésről (Megbocsátunk és bocsánatot kérünk³) 2006. június 29-én.

Nagyon fontosnak tartotta, hogy gondolatai ne csak a szűk szakmai rétegekhez jussanak el, ezért mindig örömmel mondott igent előadásfelkérésekre érdeklődő, de nem szakmai közönség számára. *Magyar szlovákságismeret*³ című ismeretterjesztő műve szinte azonnal elfogyott a könyvesboltokból. Kedvessége, humora és finom toleranciája mellett határozottan képviselt elvei, tudományos felkészültsége mindenütt elismerést váltott ki, azokból is, akik nem, vagy nem mindenben értettek vele egyet.

Munkásságát díjakkal is elismerték, 1992-ben Comenius-emlékérmét, 1993-ban Björnson-díjat, 2003-ban Fraknoi Vilmos-díjat, 2004-ben Pázmány Péter-díjat, 2013-ban Jósomszédságért és Egyetértésért díjat vehetett át, 2021-ben a Magyar Érdemrend tisztikeresztjével tüntették ki. Szlovákiai elismertségét mutatja, hogy egy időben tagja volt a Szlovák Akkreditációs Bizottságnak is.

Az Országos Széchényi Könyvtár, benne a Régi Magyarországi Nyomtatványok kutatócsoport kiemelten kedves volt számára. Borsa Gedeonnal, Hervay Ferencsel, Holl Bélával és Kelecsényi Ákossal együtt szerkesztették a *Régi Magyarországi Nyomtatványok* első kötetét (1473–1600).⁴ Borsa Gedeonnal együtt dolgozták fel a könyvtár biblikus cseh nyelvű régi könyv állományát.⁵ Még a rendszerváltás előtt két éven át heti rendszerességgel tartott szlovák nyelvtanfolyamot a kutatócsoport tagjainak, hogy munkájukhoz a szlovák nyelvű forrásokat és a szlovák szakemberek eredményeit is fel tudják használni. Mindezt teljesen ingyen vállalta. Jóval több, mint egy évtizeddel később, a kilencvenes évek közepe táján a *Régi Magyarországi Nyomtatványok III.* kötetének (1636–1655)⁶ munkálataiban is részt vett, szintén lelkes önkéntesként. Az anyagban negyven-ötven szlovák, azaz valójában biblikus cseh nyelvű nyomtatvány szerepelt. Két éven keresztül jártak Heltai Jánossal heti egy-kétszeri alkalommal az Akadémia mikrofilmtárába. Ott voltak a még a hatvanas években államközi megegyezések keretében készített mikrofilmmásolatok a felföldi szlovák nyelvű nyelvroslókról. Käfer István olvasta és fordította az anyagot, továbbá összeszedte hozzá a szlovák nyelvű szakirodalmat, és röviden magyarul összefoglalta Heltai János számára, aki tartalmilag és formailag megszerkesztette az RMNy igényei és szokásai szerint. Käfer tanár úr munkájának elismeréseként 2015-ben az OSZK örökös tagja lett, amire ő nagyon büszke volt.

Käfer István tanár úr kedves, minden élethelyzetben bizakodó személyisége, vidám életszemlélete, optimista felfogása, és életbölcessége mindenkinek hiányozni fog, aki csak ismerte.

Nyugodjék békében!

KOVÁCS ESZTER

medzinárodných konferencií usporiadaných 8. júna a 1. decembra 2006 v Ostrihome, szerk., Ábrahám Barna, Piliscsaba, Esztergom, PPKÉ BTK Szlavisztika–Közép-Európa Intézet–Szent Adalbert Közép-Európa Kutatócsoport, 2008.

³ Bp., Szent István Társulat, 2012.

⁴ Bp., Akadémiai, 1971.

⁵ BORSA GEDEON, KÄFER ISTVÁN, *Az Országos Széchényi Könyvtár régi cseh és szlovák nyelvű nyomtatványainak katalógusa 1800-ig / Katalóg starych českých a slovenských tlači ... = Catalogus librorum veterum usque ad annum 1800 in lingua Bohemica et Slovaca impressorum quae in Bibliotheca Nationali Hungariae ...* Bp., Martin, Országos Széchényi Könyvtár, Matica slovenská Národná knižnica, 1970.

⁶ Bp., Akadémiai, 2000.